

DAGENS FRÅGOR

Den 26 jan. 1939.

Flottans ny-byggnadsfråga. Kungl. Maj:t har i årets statsverksproposition äskat medel för påbörjandet av tvenne artillerifartyg. Några närmare uppgifter om de nya fartygens storlek och egenskaper lämnas icke, men av förslaget motivering framgår, att typen i stort sett ansluter sig till den av chefen för försvarsstaben förordade. Bestyckningen kommer sålunda att utgöras av 4 st. 25 cm. och 6 st. 12 cm. kanoner samt 8 st. luftvärnskanoner. Farten torde i förhållande till försvarsstabsförslaget hava ökat med ett par knop, varigenom fartygets storlek — med bibehållandet av ursprungsförslaget goda skydd — kommit upp till omkring 8,000 ton. Den exakta kostnadssiffran för ett föreslaget fartyg i färdigt skick har icke angivits, men kan den förmodas falla mellan 35—37 milj. kr. Av departementschefens motivering till äskandet kan avsikten att enligt försvarsstabschefens förslag bygga 4 fartyg av denna typ utläsas.

Från maritimt håll har man under försvarsdebatterna hävdad nödvändigheten av att vi besitta reell styrka till sjöss för att freda icke blott våra territoriella utan även våra handelsintressen i Östersjön, Öresund och utanför västkusten vid ett stormaktskrig berörande Östersjöområdet. Vid varje dylik konfliktsituation måste svenska sjöstridskrafter av respektabel styrka vara till hands samtidigt i Östersjön och på västkusten. Detta behov tolkade chefen för marinen i sitt flottbyggnadsförslag av 1937 på så sätt, att ett första byggnadsprogram, omfattande 3 pansarkryssare med 6 st. 21 cm. kanoner och med 28 knops fart samt vissa lätta fartyg, framlades. Denna styrka avsågs täcka främst *västkustens* behov. Samtidigt skisserades en Östersjöflotta räkande 3—4 skepp med 6 st. 28 cm. kanoner (omkring 12,000 ton) och tillhörande lätta fartyg. Att sjöstridskrafter av sådan omfattning och styrka bättre skulle trygga rikets intressen vid uppkommande konflikter än dylika, som sedan föreslagits av chefen för försvarsstaben att ingå i Östersjöflottan och nu upptagits i regeringsförslaget, ligger i sakens natur, så sant som ett större försvar är starkare än ett mindre.

Vad man nu kommit fram till i nybyggnadsfrågan vilar emellertid på vissa förutsättningar, som i den ursprungliga, fackmannamässiga uppläggningsfrågan frånsetts.

En förutsättning, som särskilt bundit förslaget ju mer det närmat sig ett politiskt avgörande, är flottfrågans förankring i 1936 års försvarsbeslut och därmed i 1930—35 års uppfattning om vårt sjöförsvarsbehov. I anslutning härtill avses de 4 nya artillerifartygen ingå i den bibehållna 1925 års flottorganisation endast såsom ersättare för de 3 nu befintliga Sverigeskeppen. I och för sig blir detta utbyte av fartygsmateriel tekniskt och taktiskt en vinst så länge icke större

Dagens frågor

uppgifter ställas på sjöförsvaret än vad riksledningen gjorde 1936. Skulle sjöförsvarets uppgifter inför det ändrade utrikespolitiska läget ökas, måste i första hand nya flottenheter skapas för västkusten, där vi icke längre kunna stå utan skydd för sjöfarten; i andra hand måste då diskuteras, om ej kustflottan i Östersjön behöver förstärkas i stället för att, som 1936 beslutades, blott vidmakthållas vid nuvarande styrka.

Vid en storleksökning upp till 12,000—14,000 ton skulle man kunna få in såväl 6 st. 28 cm. kanoner som en fart av 30—32 knop, d. v. s. få ett fartyg starkare än kryssare och »pocketbattleships» och snabbare än de starkare slagskeppen, vilkas farter numera äro uppe i omkring 30 knop. Med 3—4 st. dylika fartyg såsom kärna i kustflottan skulle även avsevärt vidgade uppgifter inom Östersjön kunna lösas av det svenska sjöförsvaret.

Beaktas de ekonomiska förutsättningarna för det ena och andra bygget finner man dock, att de starkare och snabbare fartygen skulle draga en kostnad av c:a 70—75 milj. kr. per styck eller dubbelt så mycket som den föreslagna typen. När ekonomiska förutsättningar icke torde föreligga för ett bygge av minst 3 dylika större enheter, då är det ur saklig synpunkt bättre att bygga 4 enheter av i propositionen föreliggande typ. Sexton grova kanoner på 4 fartyg äro nämligen i vårt läge, som särskilt pekar på det kvantitativa behovet, bättre än tolv på 2 fartyg, även om dessa kunna förflyttas snabbare.

Rörande de ekonomiska förutsättningarna bör man ur sjöförsvarets egen synpunkt beakta, att nuläget ovillkorligen kräver, vid sidan av artillerifartygsbygget för kustflottan i Östersjön, en snar lösning av västkustens sjöförvarsfråga. Härjämte anmäla sig oundgängliga anslagskrav i fråga om personal, underhåll av fartygen, ammunition, minor m. m., vilka måste tillgodoses vid sidan av artillerifartygens förnyelse för att den redan bestående och alltför länge undernärda flottorganisationen såsom helhet skall bliva fullt funktionsduglig.

Ännu en förutsättning, som influerar på valet av artillerifartyg, skapas av det nyligen träffade flottavtalet mellan England och de nordiska staterna. Detta avtal är, kan man säga, luckfyllnaden i en stormaktsuppgörelse. År 1936 upplinjerade England, Förenta Staterna och Frankrike — Japan drog sig ur spelet — vissa tonnage- och kaliberamar för sina flottbyggen. Efter vissa justeringar år 1938 innebär detta flottavtal, att de största krigsfartygen skola i fråga om tonnage hållas inom ramen 17,500—45,000 ton och ifråga om kaliber mellan 25,4—40,6 cm. Denna kalibergräns gäller även för »capital ships» på högst 8,000 ton (närmast med tanke på stormakters monitorer). Mellan 17,500 ton och 8,000 ton ligger en förbjuden byggzon (icke gällande hangarfartyg), likaså mellan 25,4 cm. och 15,5 cm. en förbjuden kaliberzon, dock att under vissa förhållanden kryssare skola få gå upp till 10,000 ton med kanoner upp till 20,3 cm. kaliber. Tyskland, Ryssland och Polen ha anslutit sig till avtalet och härefter ha även Sverige, Danmark, Finland och Norge preliminärt anslutit sig med det förbehållet, att under fördragets giltighetstid (till 1 januari 1943) få

bygga fartyg (så många som ryms inom en maximisiffra av 24,000 ton), vilka föra kanoner i luckan mellan 20,3 och 25,4 cm. kaliber. Hur vi kommit att gå med på denna onödiga överenskommelse hör icke hit. Dess innebörd är emellertid, att vi före 1943 icke kunna bygga i den ur marinpolitisk synpunkt för oss naturliga luckan mellan 8,000—17,500 ton. Med rimliga krav på skydd och fart kunna vi icke inrymma inom det tillåtna tonnaget av 8,000 ton kanoner av större antal och kaliber än 4 st. 25,4 cm., och att gå upp till fartyg över 17,500 ton är alltför oekonomiskt för lösning av vår byggnadsfråga.

Även om önskemålet att tillföra vårt sjöförsvär starkare och snabbare artillerifartyg än de i propositionen föreslagna vore så utbrett, att den härför erforderliga medelsbevillningen kunde samla majoritet vid årets riksdag, skulle detta medföra icke blott en vägran från riksdagens sida att ratificera flottavtalet, vilket vore det mindre onda, utan även ett uppskjutande på minst ett år av det nödvändiga fartygsbygget. Då förutsättningarna att efter denna linje inom rimlig tid nå ett påtagligt resultat i form av ökad flottkraft måste anses mycket ovissa, kunna även de, som i nuvarande världsläge kräva de yttersta försvarsansträngningar, icke välja någon annan fartygsbyggnadslinje än den i propositionen föreslagna. Även i detta fall gäller att icke låta det bästa bliva en fiende till det goda, i all synnerhet som skillnaden i kostnad mellan de bästa artillerifartygen och de goda artillerifartygen mer än väl behöves för en nödvändig konsolidering av hela vår flottorganisation. Det vore också oriktigt att underskatta den styrka, som de nu föreslagna artillerifartygen få, anpassade som de äro efter våra kustförhållanden och den defensiva huvuduppgift, som vårt lands marina försvar måste tilldelas.

Arméns krigsberedskap. I statsverkspropositionen redogöres inledningsvis för de åtgärder, som vidtogos under de kritiska septembardagarna i höstas i syfte att förhindra att den personella beredskapen vid armén i enlighet med härordningens konstruktion kring kvartalskiftet 1 okt. nedsjönk till praktiskt taget ett noll-läge. Åtgärderna inneburo som bekant att några tusen värnpliktiga kvarhöllas i tjänst efter den ordinarie utryckningsdagen från årets repetitionsövningar.

Försvarsministern erinrar även om de provisoriska åtgärder, som vidtagits för att under innevarande vinter förbättra beredskapen. Dessa bestå i att ett par tusen vapenföra värnpliktiga, vilka tillhöra den s. k. ersättningsreserven och som i vanliga fall bruka utnyttjas uteslutande i handräkningstjänst, inkallats till utbildning i vapentjänst. Fortsättningsvis framhålles, att det i detta nu icke med tillförlitlighet kan bedömas, i vad mån åtgärder av motsvarande eller liknande slag som de sålunda förliden höst påkallade skola visa sig nödvändiga att vidtaga även under nästa budgetår. »I avsaknad av hållpunkter för en prövning, huruvida och i så fall i vilken omfattning kostnader för dylika åtgärder kunna komma att yppa sig under

Dagens frågor

nästa budgetår», har försvarsministern i sitt budgetförslag icke ansett sig böra inberäkna några sådana kostnader.

Försvarsministerns avvaktande hållning i frågan om arméns personella beredskap torde väl främst hava sin grund dels i den av hans företrädare lämnade upplysningen, att formella förslag till beredskapens höjande icke förelågo från de militära myndigheterna, dels i arméchefens uttalande i senaste årsrapport att nämnda spörsmål alltjämt äro föremål för fortsatt utredning.

Arméchefens märkliga uttalanden giva emellertid hållpunkter för ett bedömande av, vilka åtgärder den för krigsberedskapen närmast ansvariga militära myndigheten anser påkallade. Efter att hava konstaterat att den ökning i den personella beredskapen, som erhållits genom nyss nämnda vapenutbildning av ersättningsreservister, är av synnerligen begränsad omfattning, framhåller generallöjtnant Sylvan, att redan för att erhålla ett under större delen av året enligt nutida fordringar tillfredsställande beredskapsläge är en revidering av gällande härordning ofrånkomlig. Härvid bör bl. a. den s. k. kategoriklyvningen upphävas, varjämte tjänstgöringstiden för de värnpliktiga måste ökas. Sistnämnda krav är så mycket mera framträdande, som arméchefen på grundvalen av egna iakttagelser och enligt samstämmiga rapporter från honom underlydande chefer kommit till den bestämda övertygelsen, att nuvarande tjänstgöringstid för de värnpliktiga icke medgiver bibringandet av sådan utbildning, att truppförbanden omedelbart efter mobilisering äga tillfredsställande krigsduglighet.

I samband med att förslag till antydda revideringsåtgärder komma att ingivas, torde även — heter det i fortsättningen — det spörsmålet bliva aktuellt, huruvida icke vissa övningar böra anbefallas för värnpliktiga tillhörande äldre årsklasser i syfte att tillgodose såväl den närmaste tidens beredskapskrav som önskemålen i fråga om en förbättrad utbildning av de enligt 1925 års härordning alltför ofullständigt utbildade årsklasserna. Arméchefen finner sig nämligen i detta sammanhang nödsakad att erinra om dels att 1936 års härordning ur mobiliseringssynpunkt icke når full effektivitet förrän efter åtskilliga år, dels att härordningen främst är uppbyggd för ett systematiskt utbildningsarbete under bortseende från de krav på ständig beredskap, som den politiska utvecklingen i Europa under de senaste åren uppställt. »Därest rikets säkerhet anses påfordra en ökad ständig personell beredskap samt krigsdugliga förband omedelbart efter mobilisering, följa därav med bjudande nödvändighet ovan antydda härorganisatoriska konsekvenser.»

Arméchefens uttalanden böra delvis ses mot bakgrunden av den tjänstgöringstid, som de värnpliktiga i utlandet äro underkastade. Känt är ju, att sedan nyligen föreslagna höjningar genomförts i Schweiz, de enda länder vilkas totala övningstid (första tjänstgöring och repetitionsövningar tillsammans) väsentligt understiger ett år, äro Danmark, Norge och Sverige. Det torde därför stå fullt klart för alla och ej blott för de militära myndigheterna, att vi med vår i regel halv-

årslånga tjänstgöringstid — trots både folkmaterialets förträfflighet, våra goda utbildningsmetoder och vår väl utbildade befälskader — dock i kvalitativt hänseende måste stå efter de länder, vilka ha exempelvis 2-årig utbildningstid, föregången av en militär ungdomsutbildning, som ju helt saknas i vårt land. Regeringen kan näppeligen blunda för dessa förhållanden. Man vill därför — trots försvarsministrarnas uttalanden under remissdebatten — ännu hysa förhoppningar om att också frågan om tjänstgöringstidens förlängning för de värnpliktiga eller andra åtgärder till den personella beredskapens stärkande äro under allvarligt övervägande inom regeringen. De inre politiska förutsättningarna för en lugn och saklig diskussion på denna punkt borde bl. a. gynnas av den samstämmighet, som 1936 rådde i denna förr så brännande fråga. Icke minst på militärt håll inser man betydelsen av att det gamla splitet om utbildningstiden ej ånyo uppväckes. Utgångsläget för en saklig diskussion i denna fråga är därför, från alla synpunkter sett, ett helt annat nu än under de forna stridsåren.

På frågan om vilken tjänstgöringstid för de värnpliktiga, som måste anses som ett minimum för att behörigen tillgodose såväl utbildnings- som beredskapskraven, inverka givetvis många faktorer. Åtskilliga hållpunkter givas dock för ett bedömande. Försvarskommissionens militära sakkunniga uttalade sig för 210 dagar såsom minimum och 1901 års härordning gav enligt objektiva vittnesbörd goda resultat med sina 240 dagars tjänstgöring. Sistnämnda tid torde ur militär synpunkt komma att betraktas såsom ett hårt pressat minimum, om man — som ju tidsläget kräver — icke endast måste tänka på utbildningsresultatet i och för sig utan jämväl och kanske främst på beredskapen.

De bebådade förslagen från de militära myndigheterna motses av naturliga skäl med stort intresse. Inom vida kretsar inser man fullt — för att än en gång citera arméchefen — »betydelsen av att förslagen underkastas den allvarliga prövning, som betingas av möjligheten att armén, helt eller delvis, inom en snart framtid kan komma att av statsmakterna behöva tagas i anspråk till skydd för rikets intressen».

**Riksdags-
ouverturen.** Efter landstingsvalen i höstas skrevo vi, att »socialdemokraterna ha själva alla skäl att med tanke på 1940-talet icke forcera fram ärendena och förbruka sin arsenal; de ha också allt intresse av att ej till 1940 års val genom ett bryskt tillvägagångssätt utmana opinionen och försvåra bevarandet av majoriteteten i andra kammaren; endast om de lyckas härutinnan, bli de 1941 allsmäktiga i båda kamrarna». Denna profetia — ej alltför svår att göra — synes gå i uppfyllelse. Det program, som regeringen i trontalet lagt fram för de valda ombuden för Sveriges folk, torde knappast göra 1939 års riksdag till samma betydelsefulla milstolpe i vår nutidshistoria som de tidigare riksdagarna under detta decennium. Dess viktigaste uppgift blir förstärkningen av våra försvarskrafter och den för praktisk nordisk samverkanspolitik prejudicerande Ålandsfrågan. Inom skolväsendet kunna också länge förberedda och avise-

rade reformer särskilt rörande den högre undervisningen väntas. Mycket omstridda torde en del jordlagsstiftningsfrågor bli (expropriation för eignahemsändamål, den radikala arrendelagen och strandlagen) ehuru det ännu kan tänkas att socialdemokraterna i regeringen vid beredning av dessa projekt få uppliva bekantskapen med den K. G. Westman, vilken som andra lagutskottets ordförande höll igen vid den sociala jordlagstiftningen, när världsfrämmande schematiserande lagstiftare av typen Hage ville skena iväg, och vilken nu fått sin antagonist från gruvlagshistorien i fjol, hr Strindlund, bredvid sig i konseljen. Man lägger vidare märke till, att av befolkningskommissionens stora propäer, till ett värde av cirka 170 milj. kr. i skatter räknat, Kungl. Maj:t för året nöjt sig med att äska ungefär en åttahundradedel; härvidlag är det dock kanske försiktigast att göra sig frågan — ej minst med tanke på möjligheten att bondeförbundet till dess dragit sig ur regeringsleken — huruvida skolfrukostarna avsiktligt uppskjutits till 1940 för att då bli det gästabud, till vilket väljarna skola inbjudas, på samma sätt som de 1936 undfögnades med löftena om »bättre pensioner». Till riksdagens arbetsprogram höra också de viktiga motioner, som oppositionen framlagt och som i år äro ovanligt många för att vara ett »valfritt» år.

Ännu är det likväl för tidigt att ställa prognosen för årets riksdag. Vem skulle i fjol i januari, eller ens den 15 mars, kunnat förutsäga det 70-miljonsanslag till försvaret, som partierna samlades om den 16 mars? Luften i Europa är mer laddad nu än vid samma tidpunkt förra året. Trots de svenska folkfrontsrubrikerna går Francos tåg österut — med alla de spelöppningar, som en nationalistisk slutseger i Spanien kan erbjuda stormaktspolitiken i Medelhavet. Varken utrikes- eller försvarsfrågorna kunna därför vara utagerade i och med att regeringen sagt sitt ord. Men bortses härifrån torde en tämligen lugn och normal arbetsriksdag förestå. För de socialdemokratiska statsråden är årets riksdag den sjunde i följd. I Amerika ger man professorer ledigt från undervisningen vart sjunde år i och för meditation och forskning. Som utslag av ett dylikt sabbatsår skulle man vilja beteckna årets regeringsprogram.

Denna sabbatsvila är särskilt välbehövlig ur statsfinansiell synpunkt. Sätillvida bekräftar även årets statsverksproposition vårt gynnsamma ekonomiska läge, som inga nya skatter erfordras för den av regeringen begärda extra försvarsförstärkningen och fjolårets extraordinarie »värnskatt» kunnat slopas. Men närmare besett är årets budgetförslag intet mindre än den kraftigaste varningen hittills mot en notorisk reformoptimism. Balans i budgeten har endast kunnat nås tack vare den sedvanliga lyckan att hitta engångsintäkter. Ej ens under så gynnsamma konjunkturer som de rådande är marginalen för nya reformer stor, så framt man ej vill ånyo skrida till skattestegringar, vilka ej kunna undgå att skära djupt ned i folklagren. Med tanke på vad försvars- och befolkningspolitiken nödvändigtvis kan avkräva samhället i utgifter är perspektivet icke ljusst. Och i befolkningskommissionens slutbetänkande ha nationalekonomiska fack-

män av den yngre orädda skolan samlats kring en analys av de ekonomiska utsikterna under de närmaste tio åren i vilket man måste utläsa en avsikt att dämpa den statsfinansiella sangvinism, som efter arbetslöshetskrisen präglad den tongivande meningen i landet. Det bör med tillfredsställelse noteras, att finansminister Wigforss oförbehållsamt ställt problemen både i statsverkspropositionen och remissdebatten — även om han nog alltjämt tror att folk finna lika stort nöje i att betala skatter som han i att konstruera och debitera dem.

Inga partiledarskiften eller andra ommöbleringar inom partierna ha i år förekommit. Desto mer signifikativt blev presidievalet i konstitutionsutskottet — »valet» är förresten ett för starkt uttryck, eftersom utskotten förlorat sin självstyrelse genom att deras ordföranden faktiskt förordnas av regeringen, en oväntad utveckling f. ö. inom det parti, som förr stred för att riksdagen oberoende av Kungl. Maj:t skulle få välja talmän. Den officiella samförståndspolitik, som tar sig uttryck i att det största regeringspartiet tar sju presidieposter av åtta, har kanske karakteriserats bäst av hr Domö, när han likställde den med den gamla adelns privilegieanda. Om hr Hallén, förutvarande vice ordförande, som kapacitet stått i särklass, hade man kanske ej sagt så mycket, i förlitande till att en omfördelning av presidieposterna komme att ske i mån av framtida vakanser i andra utskott. Efter utnämningen av hr Norman i fjol till andra lagutskottets ordförande (i raden efter A. Dahl, A. von Sneidern, Bror Petrén, K. G. Westman och Sigfrid Hansson) kan man likväl ej se att socialdemokraterna gjort kapacitetssynpunkten till den bärande principen. (Utan samband med presidievalet står eljest den anmärkningsvärda professorsflykten från konstitutionsutskottet: utom den vid höstvalen vrakade hr Reuterskiöld saknar utskottet nu hrr Andrén, Bergman och Holmbäck, som alla gått till andra utskott och lämnat fältet fritt för hr Lindskog och den debuterande hr Herlitz såsom enda akademiska representanter i detta gamla professorstillhåll.)

Man skulle vilja hoppas, att detta presidieval ej vore ominöst för den anda, som skall präglade de stundande riksdagsförhandlingarna. Men man har svårt för att ty sig till detta hopp. Det sensationella inslaget i årets remissdebatt var hr Skoglunds kritik av likriktningsmetoderna inom det parlamentariska regeringsunderlaget samt den därefter uppkomna dramatiska och hårda replikväxlingen mellan statsministern å ena sidan och hrr Bagge och Skoglund å den andra. Statsministern kallade hr Skoglunds (i allt väsentligt obestritt riktiga) referat av en debatt i andra lagutskottet för »fasoner» och höll det vanliga talet om faran för demokratien av att dess arbetsformer så oförblommerat som skedde kritiserades. Man frågar sig dock, om statsministern menar att riksdagen vore fel forum att diskutera folkstyrets funktionssätt; är det inte tvärtom till demokratiens eget bästa att detta som allt annat mänskligt underkastats kritik och observation? Statsministern kunde ej undgå att känna, att hr Skoglunds anförande hade resonans i hela kammaren, helt enkelt därför

att regeringspartiernas meniga i längden icke trivas med statistroller, som de inte äro vana vid i hembygden; ville man låna ett uttryck ur oceanografien, kunde man likna den dova olusten inom regeringspartierna över den nuvarande parlamentarismens exercisreglemente vid de submarina böljornas dynamik, ännu så länge särskilt förnimbar inom bondeförbundet. Eljest är det ganska groteskt att tänka sig, att statsministern vill utmåla just hr Skoglund såsom någon fara för folkstyret, denne okonstlade östgöte med bondedemokratien i blodet ehuru envist fasthållande vid den gamla föreställningen att även demokratiens riksdagsmän oberoende av partifärg böra ha en övertygelse och stå för denna.

Slutintrycket av remissdebatten var eljest, att regeringsledamöterna börja bli gamla. Den ungdomliga stridsglädjen från fejderna med Ekman, Trygger och Lindman saknade man — endast hr Sköld, den yngste bland departementscheferna, är sig alltjämt lik. Tjugo års aktivitet på utsatta poster gör ålderssymptomerna förklarliga. Icke minst efterlyser man hos statsministern det forna goda och glada lynnet mitt uppe i all aggressivitet. Som debattör har han blivit bitter och tungsint, trots alla oanade triumfer ute bland folket och i riksdagen. När han vid solenna tillfällen tar till orda i kamrarna, är det oftast för att hålla sin domedagspredikan. Varför bör inte samförståndspolitikern par preference gå före i att visa tolerans och generositet? Mellan hans jovialiska leende på tidningarnas bildsidor och hans mulna uppsyn i riksdagen finnes ingen porträttlighet.

Jordbrukspolitiskens dilemma. Intill senaste tider har jordbruket fått nöja sig med att intaga en skyddad försvarsställning gent emot de anstormande ekonomiska krafterna. Först efterkrigsårens jordpolitik har präglats av en strävan att bringa upp jordbrukarens välstånd i paritet med andra samhällsklassers. Medlet är stöd för priset på hans produkter. Jordbrukaren får i detta nu, tack vare ett system av prisregleringsåtgärder, vida större inkomst än det rena bytesvärdet av sina produkter. Däri ligger ett erkännande av hans eget värde och betydelse för samhället.

Helt oberoende av begränsningens lag kan man ju ej göra sig vid utformande av prispolitiken. Man får höja den stora massan, men ej alla, och en differentiering måste förr eller senare försökas. Vidare måste man, i den mån jordbrukspolitiken går ut på att höja avsättningen av jordbruksprodukter genom prislättnader till konsumenterna, göra skillnad mellan mer och mindre köpkraftiga konsumenter, då väl bidrag till köp av livsmedel ej i längden kan utgå alldeles oberoende av behov.

Den äldsta formen av hjälp till jordbrukare i större skala är, om man frånser tullar, förbunden med egnahemslånerörelsen. Syftet har ju varit nybildning av småbruk, och därvid har en gallring bland sökandena städse skett. Populär har gallringen aldrig varit, och man fordrar nu allt högljuddare en uppmjukning och större frikostighet från det allmänna. Men de redan befintliga jordbrukarna klaga sam-

tidigt över orättvisan att man är frikostigare mot de nya jordbruket än mot de gamla. Hjälpen bör — så fordras allt bestämdare — utsträckas till alla, som behöva, d. v. s. anse sig behöva den. Skola hjälpåtgärderna verkligen räcka till? Vilka som i sista hand få betala är en fråga, som vid avgörandet på något besynnerligt sätt brukar trängas i bakgrunden. Största nyttan av det direkta understödet få givetvis de, vilkas jordbruk icke löna sig.

Gentemot nybildningsivern står tanken på en sådan förbättring av jordbrukets produktionsvillkor, varigenom den stora massan hjälpes, men de minst härkraftiga likväl avsondras ur produktionen. De ekonomiska krafternas normala uppgift att utgallra de element, som ej kunna fullgöra sin uppgift i det praktiska livet, bör säkerligen icke sättas ur funktion. Hjälpen skall ej betyda fastlåsandet av ett ohållbart tillstånd. I någon mån måste man finna sig i att jordbrukare lämna sin jord för att få bättre bärning annorstädes. Men var?

Befolkningskommissionen, som diskuterat möjligheterna av arbetskraftens förflyttning från jordbruket, nöjer sig med resonemang om svårigheterna härvidlag utan att ingå på det förnämsta hindret, de slutna fackföreningarna. Just när man väntar ett klargörande ord härom, komma i stället vaga talesätt, som blott överskylda det verkliga hindret. Arbetskraften är så orörlig, klagas det, den kan rakt inte flyttas från jordbruket. Krigsårens erfarenheter visa dock motsatsen. Arbetskraftens forna orörlighet är numera i stor utsträckning övervunnen, där ej konstlade hinder vidmakthållas. Dessa förbigås det oaktat av kommissionen.

En särskild egnahemsutredning har avgivit ett betänkande, avsett att förläna hela egnahemsrörelsen en bredare basis (Statens off. utredning år 1938 nr 34). Ansvaret för egnahemslägenheternas vidmakthållande och utveckling skall enligt betänkandet helt övertagas av staten. Livligare nybildning av egnahem förordas däremot ej överallt; blott för de nordligare trakterna uppställs detta önskemål.

En tidigare utredning, som ännu ej lett till särskilda åtgärder, har gått ännu längre i att uppmuntra kolonisation i det nordliga Sverige, där man dock haft nog av erfarenheter därom. Borde man ej hellre oförbehållsamt erkänna, att andra vägar måste försökas? Om alla de mest givande yrken, som kunna komma på frågan för jordbrukare, äro stängda på konstlad väg, då föreligga utan tvivel oöverstigliga svårigheter. Men äro dessa naturbestämda och höjda över all diskussion? Kan man aldrig tänka på att bereda landsbygdens folk lika gynnsamma villkor som fackföreningarnas? Om de utestängda taga saken i egen hand, då kommer kanske den dag, då vissa skrankor *måste* falla.

Det gäller alltså att arbeta för den naturliga utvecklingen, ej emot den. På många håll är ivern att binda ny arbetskraft vid jordbruket alldeles oreflekterad, på andra håll sätts den i system på ett sätt, som är rationellt i allt, utom naturligen själva syftet. Vad det här kommer an på, är att framhålla det orimliga i att locka arbetskraft just till det område, där den betalas sämst.

För kolonisation av Norrlands obygdar har förra året en inventering av odlingsjord verkställt, som väl utgör kulmen av strävandena på detta område (statens offentliga utredningar 1937: 30). Redan när man ser till de riktlinjer, efter vilka inventeringen bedrivits, blir man något tveksam. Med hänsyn till kostnaderna för nyodling har kommissionen anfört, att dessa ej finge överstiga en högsta gräns av 1,500 kr. per hektar. Därvid har räknats med ett pris av 6 kr. per mansdagsverke och 10 kr. för kördagsverke. Kommissionen har indelat de godkända markerna i olika odlingskostnadsklasser och förklarar sig allenast med tvekan godkända områden, som helt tillhöra den högsta klassen (1,200—1,500 kr. per hektar).

Det torde emellertid vara tydligt, att ett bebyggande måste innebära ett betydande plus av kostnader, och detta särskilt i de nordligaste länen. Något försök att utröna var gränsen för en *lönande* odling går har icke gjorts. Själva kostnadsgränserna synas vara rätt godtyckligt valda. Inventeringen har ej givit några mycket stora arealer till resultat. Kommissionen ifrågasätter därför en höjning av 1,500 till 2,000 kr. per hektar såsom gräns för tillåtna odlingskostnader och anser, att tillgången på odlingsvärd moränmark då avsevärt skulle ökas.

Perspektivet är dock i sanning föga lockande. Ty fråga uppstår här ovillkorligen, huruvida ej kostnaderna för de nyupptagna områdena i själva verket redan vid den lägre gränsen bli större än för inköp och uppodling av motsvarande arealer i bättre belägna trakter. Visserligen är det ej alldeles lätt att komma till något så när allmängiltiga priser på åkerjord för jämförelse mellan de två nordligaste länen å ena och övriga delar av vårt land å andra sidan, men den nyligen publicerade undersökningen av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastigheter å landsbygden vid 1933 års allmänna fastighetstaxering ger utan tvivel den bästa tillgängliga bild även av åkerjordens medelvärde i olika län. I varje fall får man dock vida lägre siffror. I själva verket torde ett så högt värde som 1,500 kronor per hektar endast tillkomma åkerjord i de allra bäst belägna trakterna av vårt land. Tages hänsyn till byggnadskostnaderna, som i de nordligaste länen bli högst avsevärda, blir man ovillkorligen än mer betänksam inför den föreslagna kostnadsgränsen.

Därtill kommer, dels att beräknade kostnader för dylika arbeten hava en förarglig tendens att överskridas, dels ock att resultatet av hittillsvarande kolonisation knappast motsvarar förväntningarna. Det är särskilt att märka, att den statsunderstödda kolonisationen ingalunda visar den förmåga av självständig utveckling, som man vid dess igångsättande synbarligen hoppades. Förr eller senare måste man nog säga stopp.

Den senaste egnahemsutredningen betecknar ur många synpunkter ett stort framsteg i fråga om hela perspektivet på rörelsen. Material för frågans bedömande är samlat och sovrat som aldrig tillföre. Att här ingå på någon närmare granskning låter sig ej göra, enär en principdiskussion ej kan lämnas utan en motivering, som här ingalunda kan finna plats. Som vanligt när det gäller statshjälp, har vida

mera uppmärksamhet riktats på organisationsfrågor än på en undersökning av de ekonomiska krafternas eget samspel. Men huru kommer en av kostnadshänsyn föga bunden statshjälp till egnahem att verka på pris- och produktionsförhållandena inom samhället i dess helhet? Svaret därpå lämnas blott i korta och svävande försäkringar av lugnande innebörd. Den hittillsvarande utvecklingen pekar emellertid omisskänneligen i den riktning, att egnahemshjälpen närmat sig en mättnadspunkt. Egnahemsverksamheten, som enligt gällande författningar skulle befordra nybildningen av jordbruk, har under förhållandenas tryck i stället kommit de redan befintliga jordbruken till godo i stor utsträckning. Mindre bemedlade personer förhjälpas ofta till förvärv av *befintliga* jordbruk med tillhjälp av egnahemslån, under förutsättning, att dessa jordbruk tarva genomgripande förbättringar eller äro arrendeställen, som kunna friköpas. Nybildning av jordbruk med egnahemslån ha under senare år rent av kommit att tillhöra undantagen. Egnahemsutredningen erkänner ock, att den faktiska utvecklingen måste bli bestämmande för nykolonisationens omfattning. Problemet måste då bliva, hur befolkningsöverskottet i jordbrukstrakter skall bortledas till förvärvsarbete av mera lönande beskaffenhet. Egnahemsutredningen är synbarligen ej blind för problemet, ehuru dess lösande faller utom programmet. Den artificiella uppmuntran, som egnahemsrörelsen åtnjutit, förklarar att den hittills alls kunnat visa expansion.

Det allmännas hjälp för egna hem har lämnats i många former och blivit långt dyrare än från början avsetts. Detta gäller än mera kolonaten i de nordligaste länen. Det ekonomiska tillståndet på kolonaten är det oaktat alltjämt synnerligen bekymmersamt. Att det allmänna skulle kunna få rimlig avkastning på sina utlägg inom överskådlig framtid kan nog anses uteslutet. Den statsfinansiella synpunkten får man givetvis lämna helt ur räkningen.

Hela denna förkärlek för de oländiga obygdernas uppodlande härör tydligen från ett förgånget skede inom jordpolitiken. Den kvantitativa utvecklingen av jordbruksnäringen uppbars från början av strävandena att hejda emigrationen och bereda utrymme åt en allt kraftigare folkökning. Denna har avstannat och jordpolitiken i dess helhet fått en annan karaktär, som tar sikte på kvaliteten. Parollen har ju blivit att höja jordbrukarnas levnadsstandard, och det främsta medlet härför är nu att höja produkternas kvalitet. Det ändrade läget inses emellertid ej på alla håll.

Så mycket förtjänstfullare är då befolkningskommissionens plan att höja jordbrukets ekonomiska avkastning genom att använda »konsumtionsreserven» för att absorbera den stigande produktionen. Med termen konsumtionsreserv menas då hela den efterfrågan efter livsmedel, som blott avser normal näring och som alltså ur folkhygienisk synpunkt bör tillgodoses men som på grund av bristande köpkraft hos de sämre ställda konsumenterna ej hittills blivit effektiv. Genom nedsatta konsumentpriser på de viktigare födoämnen för vissa mindre bemedlade, skolmåltider och andra hjälpåtgärder vill befolk-

ningskommissionen, samtidigt som levnadsstandarden höjes, stimulera efterfrågan och stabilisera lantbruket.

Systemets verkan för lantbrukets del kan träffande betecknas såsom dumping inom landet. Den marknad som man för varor till nedsatt pris länge sökt utom landet och under växande vanskligheter, har man i själva verket redan inom landet, om man blott dirigerar varorna dit, där de bäst behövas, men där ej kunna köpas.

Men har man såsom befolkningskommissionen gjort tagit till utgångspunkt för jordbrukspolitiken att oskadliggöra de överskott av jordbruksprodukter, som marknaden ej kan absorbera, kan man tydligen ej fortsätta med att uppmuntra en produktion, som leder till nya överskott. Nya jordbruk kunna blott försvåra den omläggning av jordbrukspolitiken, varom här är fråga. Att ytterligare intensifiera egnahemsrörelsen är därför oförenligt med åtgärder mot överproduktion.

Den svårighet det emellertid i fråga om dessa överskott särskilt gäller att övervinna, är att begränsa dumpingen till de mindre köpkraftiga avnämarna, så att de välsituerade ej bli delaktiga av en statshjälp, vilkens verkliga rason är att höja de mindre bemedlades köpkraft. Tyvärr märker man flerstädes en tendens att, med överkorsande av den bärande principen, etablera jämlikhet, där just skillnaden är problemets kruz. Karaktären av fattighjälp kan man ändå aldrig överskylla med välmenande talesätt. Över huvud taget är det nog icke någon god maxim att bemantra ett i sig beklagligt sakförhållande med termer, som försvåra uppfattningen av sakförhållandet. Behovet för de mindre bemedlade av understöd kommer man ej ifrån genom att dölja dess verkliga innebörd och fingera en jämlikhet, som ej existerar. Det gäller med andra ord att målmedvetet och öppet avpassa hjälpen efter behovet, så att den inom en given kostnadsram blir så effektiv som möjligt. Och att på samma gång lägga ett så stort plus som möjligt till efterfrågan efter överskottsprodukter.

För jordbrukspolitiken betyder synbarligen befolkningskommissionens nu framlagda förslag en stor vinst, även om utformningen på många punkter måste bli en annan. Hjälpen till jordbrukarna måste lämnas genom rationellare konsumtion, den väg, som mest överensstämmer med det ekonomiska livets gång. Och den sällning av mindre bärkraftiga jordbruk, som utvecklingen oavvisligen kräver, fördröjes ej onödigtvis. Vad som vidare återstår är åtgärder för att upptaga den bortgående arbetskraften. Emigrationen är slut. Men utvandringen från jordbruket pågår, ehuru mindre märkbar, då inga statliga gränser överskridas. Det vore dårskap att förbjuda den. Man måste därför kanalisera strömmen.

Curt Rohlieb.